
Impressies van het tweede 'International Congress for School Effectiveness' van 4 tot 6 januari 1989 te Rotterdam

De vele bijdragen aan het tweede ICSE-congres waren zeer divers van aard. Zowel die veelheid als die diversiteit maken het voor mij moeilijk om een nauwkeurig beeld te schetsen van het volledige gebeuren. Het spreekt vanzelf dat ik niet alle paper-presentaties heb kunnen bijwonen. Ik heb een paar zeer persoonlijke keuzen moeten maken. Allereerst besloot ik geen presentaties van Nederlandse collega's te bezoeken. Die collega's kan ik nog vaak genoeg aanhoren en van hun resultaten kan ik relatief makkelijk kennisnemen.

Ik heb dus verhalen van buitenlanders angehoord. Amerikanen en Canadezen doen het met grapjes. Ze gebruiken veel sheets, daardoor ligt hun tempo hoog. Om op adem te komen hebben ze gelukkig vaak ook een of twee sheets met een cartoon. In het algemeen is hun presentatie prima, ook wanneer ze inhoudelijk weinig nieuws te vertellen hebben of met veel oude koek komen aandragen. Een van de hoofdspreeksters meende zelfs ons te moeten vertellen dat leren een dynamisch, en geen statisch proces is!

Mijn voorkeur ging vooral uit naar die presentaties waarin werd gerapporteerd over ervaringen met programma's die waren gericht op het verhogen van de effectiviteit van scholen. Opvallend was dat op de ene dag iemand zeer boeiend en overtuigend vertelde hoe goed alle scholen verbeterd waren sinds de spreker en zijn team daar de leer van de effectieve school hadden gepredikt. Het ene sheet met stijgende grafieken en histogrammen tuimelde over het ander. Een dag later woonde ik een andere, eveneens boeiende lezing bij, maar daar vertelde de spreker dat het in zijn district allemaal

minder voorspoedig verliep. Enkele scholen waren na de genomen maatregelen zelfs in kwaliteit gedaald. Is het toeval dat de optimistische verhalen afkomstig waren van beleidsfunctionarissen en de meer pessimistische verhalen van evaluerende onderzoekers?

Uit Canada kwam een enthousiast doch realistisch verhaal: kwaliteitsverbetering van scholen gaat niet vanzelf. Het kost minstens drie jaar – een andere spreker noemde een termijn van vijf jaar – en onderweg kan er binnen het team, of tussen school en bestuur zoveel onenigheid ontstaan, dat het zelfs aanbeveling verdient eerst een cursus conflictbeheersing te gaan volgen alvorens een school tot effectiever gedrag te bewegen. *Want verbeteren wil bijna iedereen, maar veranderen wil niemand!* Daarom is een crisis tijdens de rit bijna niet te vermijden.

De onderzoekers en practici verschilden van mening hoeveel 'speerpunten' tegelijk kunnen worden aangepakt bij het verbeteren van een school. Sommigen spraken, op grond van eigen ervaringen – de bekende harde leer-school – van één aandachtspunt tegelijk, anderen durfden er wel twee of drie aan. Van belang is wellicht ook de omvang van de school, want voor elk verbeteringsdoel moet een aparte taakgroep (task force) in het leven worden geroepen. Sommige paperschrijvers die niet spraken vanuit concrete implementatieervaringen, zagen meer heil in een 'holistische' benadering en richtten zich op de 'hele' school. Zij wilden ook veel meer dan een in hun ogen beperkt (narrow) beleid, dat vooral gericht was op het verhogen van toetsresultaten. Duidelijk is dat de organisatoren vogels van diverse pluimage een plekje binnen het congres hadden gegund. Behalve de bekende discussies tussen holisten en incrementalisten, waren er natuurlijk ook discussies over de voor- en nadelen van kwantitatief of kwalitatief, of liever gezegd niet-kwantitatief onderzoek. Er is in een van de sessies zelfs een fel debat gevoerd over de (on)mogelijkheid van effectief onderwijs in een politiek zeer roerig gebied als Noord-Ierland.

Op grond van mijn ervaringen met het eerste

ISCE-congres, vorig jaar in Londen, had ik het vermoeden bij de andere onderwerpen weinig nieuws te zullen horen. Het bezoeken van plenaire bijeenkomsten, gesprekken met collega's en het lezen van papers heeft bevestigd dat mijn vermoeden in hoge mate juist was. Uitkomsten van belangrijk nieuw buitenlands onderzoek naar effectieve scholen zijn er bij mijn weten niet of nauwelijks gepresenteerd. Dat betekent dat de empirische basis van de 'effectieve-school-beweging' beperkt blijft tot een klein aantal zeer bekende studies. Jammer.

Terwijl het aantal school-effectiviteitsstudies beperkt blijft, neemt de omvang van het aantal kritische artikelen en papers over de methodologische kwaliteit alsmaar toe. Een trend waaraan het bijeen roepen van dit soort congressen een belangrijke bijdrage levert. Immers, het kost veel tijd, geld en menskracht om een omvangrijke studie naar de verschillen in kwaliteit van twintig, vijftig of honderd scholen uit te voeren. Daarentegen kost het weinig moeite en vaak nog minder fantasie om zeer kritisch ogende kanttekeningen bij verricht onderzoek te plaatsen. Altijd goed genoeg voor een paper, en de produktie van een paper vormt steeds vaker de noodzakelijke voorwaarde voor het gesubsidieerd bezoeken van een buitenlands congres.

Ik zal niet bestrijden dat het uitoefenen van kritiek een nuttige functie van het wetenschappelijke forum is. De hoeveelheid kritische artikelen, papers en hoofdstukken is thans echter uitgegroeid tot wellicht het honderdvoudige van het aantal studies waarop kritiek wordt uitgeoefend. Kunnen we die studies, o.a. van Rutter c.s. en van Mortimore c.s. nu op de schroothoop gooien of niet? Desgevraagd wilde een van de key-note speakers zijn hand niet meer in het vuur steken voor het onderzoek van Rutter uit 1979, maar was daartoe nog wel bereid in het geval van het meer recente (1988) onderzoek van Mortimore. Mortimore heeft echter meegedaan aan het onderzoek van Rutter. Geschrokken van de eerdere kritiek heeft het team van Mortimore zijn onderzoek veel breder opgezet, onder meer door een groter aantal scholen te onderzoeken en andere statistische technieken toe te passen. Het onderzoek leverde meer signifi-

cante uitkomsten op dan de studie "Fifteen thousand hours," maar geen van de belangrijkste bevindingen van Rutter's intensieve studie werd weerlegd. Integendeel, zij kregen een nieuwe onderbouwing. Misschien is dit een les voor de critici. Want welk resultaat hadden de critici anders kunnen verwachten. Toch niet de weerlegging van de zeer voor de hand liggende uitkomsten van de school-effectiviteitsstudies?

Voor volgend jaar staat alweer het derde ICSE-congres op het programma. Jeruzalem zal dan gastvrijheid bieden. Ik vraag me af of het niet wat te veel van het goede is om elk jaar te congresseren. Het onderwerp is te belangrijk om de belangstelling ervoor in korte tijd te smoren door een proces van overvoering. Ook de opzet zou nog eens kunnen worden overwogen. Hoort een presentatie van een spreadsheet-programma voor verzuimregistratie thuis op zo'n congres? Wat is de beste formule om de kennisoverdracht van wetenschap naar praktijkveld te realiseren? Een volgend congres zou zich mijns inziens dienen te beperken tot wetenschappelijke presentaties, waarin een goed evenwicht wordt gevonden tussen het presenteren van nieuw onderzoek, theorieontwikkeling, kritische artikelen en secundaire analyses, en de (wetenschappelijke) evaluatie van pogingen de effectieve-schooltheorie in praktijk te brengen. Vaststellen wat de kenmerken van effectieve scholen zijn is één ding, scholen effectiever maken is een zeer interessant ander verhaal.

Laat ik eindigen met een in lof verpakt puntje van kritiek. Ondanks enkele tegenvalende sprekers heb ik tijdens het Rotterdamse congres voldoende boeiende lezingen aangehoord, die maken dat ik er met genoegen op terug zie. De organisatie was over het algemeen voortreffelijk geregeld. De locatie vlak bij het centraal station leek goed gekozen, maar bleek achteraf, gezien het grote aantal deelnemers, te klein. Daardoor kregen de lunchpauze's meer het karakter van een overdekte picknick.

M. J. de Jong
(Erasmus Universiteit Rotterdam)